

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-624-9-8>

UKRAINIAN LITERATURE AS A WEAPON OF CULTURAL RESISTANCE DURING THE WAR

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА ЯК ЗБРОЯ КУЛЬТУРНОГО СПРОТИВУ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Slyusar N. O.

*Candidate of Philological Sciences,
Senior Lecturer at the Department
of Language Training and Humanities,
Dnipro State Medical University
Dnipro, Ukraine*

Слюсар Н. О.

*кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри мовної
підготовки та гуманітарних наук,
Дніпровський державний медичний
університет
м. Дніпро, Україна*

Вступ. Початок повномасштабного вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 року став не лише військовим, а й цивілізаційним викликом. Українська культура, передусім література, опинилася на передовій боротьби за ідентичність, мову, пам'ять і право на власну історію. У таких умовах слово стало не просто формою творчого самовираження, а зброєю культурного спротиву, яка протистойть дезінформації, імперським наративам та духовній деградації.

Як зазначає Оксана Забужко, «література – це не лише про красу мови, це про захист нації у площині смислів» [5, с. 45]. Тому важливо проаналізувати, яким чином сучасна українська література мобілізує національну свідомість, формує відчуття єдності та виступає чинником духовного опору.

Упродовж останнього десятиліття література України зазнала істотних змін: від постколоніальних рефлексій – до активної участі у творенні нового наративу боротьби та гідності. Проте досі недостатньо досліджено, як саме художнє слово стає зброєю культурного фронту, якими є його ідеологічні, етичні та естетичні функції у воєнний час.

Проблематику національної ідентичності в українській літературі розглядали М. Жулинський [4, с. 74–81], В. Моренець [6, с. 90–98], Т. Гундорова [2, с. 55–63]. У контексті війни цей дискурс набуває особливої ваги. Так, Л. Таран [9, с. 52] підкреслює, що сучасна література «перетворилася на щоденник виживання нації».

Дослідники відзначають появу феномену «воєнного письма» [7, с. 27–35], у якому поєднано документальність і художність, емоційний досвід і громадянську позицію. Розвідки М. Рябчука [8, с. 87] та І. Андрусика [1, с. 34] вказують на те, що література сьогодні виконує

роль морального компасу, нагадуючи світові про цінність свободи й людяності.

1. Література як духовний фронт. Сучасна українська література у воєнний час перетворюється на потужний духовний фронт, який протистоїть агресії не силою зброї, а силою сенсів. Вона формує альтернативний інформаційний простір, що ґрунтується на правді, гідності та співчутті. У цій площині художнє слово стає не лише засобом естетичного самовираження, а й формою психологічного опору.

Сергій Жадан у збірці «Псалом авіації» [3, с. 17–21], створює поетичну мову війни, де ліричний герой втілює моральну витривалість народу. Його тексти наповнені ритмом вулиць і окопів, голосами тих, хто «тримають небо словами». Поезія стає свідченням – і водночас способом виживання.

Подібну функцію виконує творчість Катерини Калитко («Орден мовчальниць», 2023), де війна подається крізь призму жіночого досвіду. Її героїні протистоять страху через мову, через збереження власного голосу. У такий спосіб українська література демонструє, що слово – це теж зброя самооборони культури, яка не дозволяє стерти людську гідність і пам'ять.

2. Героїчний, травматичний і документальний наратив. Особливістю сучасного українського воєнного письма є поєднання документальності та емоційного свідчення. Проза і поезія цього періоду фіксують не лише події, а й етичний вимір війни.

Ірина Цілик у романі «Голубі зірки» [10, с. 63–70] передає відчуття крихкості життя на тлі постійної загрози. Її персонажі – звичайні люди, які намагаються зберегти людяність, любов і пам'ять, попри втрати. Такі тексти перетворюють досвід війни на терапевтичний дискурс, у якому читач долучається до процесу колективного зцілення через співпереживання.

Твори Артема Чеха («Хто ти такий?», 2023) і Олега Сенцова («Хроніка одного голодування», 2022) розширюють горизонт воєнної прози, вводячи документальну точність у художній контекст. Їхні наративи формують етос свідчення, де особистий досвід стає універсальним. Така форма письма дозволяє літературі бути частиною національного архіву пам'яті, а водночас – актом спротиву забуттю.

3. Мова як простір спротиву. Одним із найважливіших вимірів культурної боротьби є мовна стійкість. Після 2022 року українська мова набула особливого символічного значення – як коду ідентичності та носія свободи. Письменники усвідомлюють свою відповідальність за мовну репрезентацію реальності війни. Вибір української мови стає не просто літературною чи стилістичною позицією, а моральним

рішенням. Як зазначає Т. Гундорова [2, с. 59], «у добу війни мова стає не лише інструментом комунікації, а знаком належності до культури опору».

Цей аспект чітко простежується у поезії Ганни Осадко («Коли закінчиться війна», 2023), де українське слово – мов енергетичний оберіг, що здатний зберігати духовну єдність. Так література трансформується у мовну фортецю, де кожен рядок – це форма існування свободи.

4. Література як пам'ять і свідчення. Війна стимулює появу великої кількості щоденників, есеїв, фронтових нотаток і збірок свідчень. Такі тексти виконують функцію літературного архіву національної пам'яті.

Книга «Мій дім – це Донбас» О. Стафійчук [2023, с. 44-52], подає мозаїку людських історій, які складають портрет країни у війні. Ці тексти мають подвійне значення: вони фіксують конкретний досвід і водночас стають інструментом самоусвідомлення нації.

На думку Л. Таран [9, с. 55], «літературні свідчення війни є не лише джерелом інформації, а й моральним заповітом для майбутніх поколінь».

Таким чином, воєнна література виконує роль етичного документа часу, який зберігає правду про трагедію та героїзм українського народу, а також протистоїть наративам, спрямованим на перекручення історії.

5. Естетика спротиву і нові літературні форми. В умовах війни змінюється не лише зміст, а й естетика української літератури. Письменники активно використовують соціальні мережі, онлайн-платформи, блоги, перетворюючи публічний простір на поле культурного фронту.

Формується феномен «мережевої поезії» – коротких текстів, що поширюються в інтернеті й виконують функцію миттєвого емоційного відгуку на події. Це новий тип літератури, який поєднує художність і громадянську позицію, документ і емоцію. Так, у текстах домінує експресивна лаконічність, що підсилює ефект присутності. Поетичне слово тут діє як сигнал тривоги і молитви водночас.

Завдяки цьому українська література в час війни набуває рис мобільного, реактивного мистецтва, здатного фіксувати реальність у режимі теперішнього часу.

6. Література як форма міжнародного діалогу. Варто наголосити на значенні української воєнної літератури для світового культурного контексту. Переклади творів Жадана, Калитко, Забужко, Андруховича, Сенцова англійською, німецькою, польською мовами сприяють формуванню глобальної солідарності з Україною. Завдяки літературі світ отримує автентичні свідчення про війну, бачить не лише руїни, а передусім людей, здатних чинити спротив.

Як зазначає дослідниця М. Зубрицька [11, с. 78], «українська література стає моральним голосом Європи, нагадуючи про цінність свободи як універсальну категорію». Таким чином, художнє слово виступає посередником між національним і глобальним, між трагедією й надією.

7. Художнє слово як чинник відновлення і надії. Попри весь трагізм, українська література зберігає життєствердний потенціал. Через метафору, символ, образ вона допомагає суспільству не лише пам'ятати, а й жити далі, відновлювати віру в людяність. Письменники сьогодні виконують роль не просто митців, а лікарів душі, які зцілюють спільноту силою слова. Це підтверджує тезу, що культура може бути не лише відображенням реальності, а й механізмом її відновлення.

Висновки. Українська література періоду війни постає не лише як художній феномен, а як важливий інструмент духовного, культурного та ідеологічного спротиву. У контексті воєнних подій вона виконує функцію захисту смислового простору нації, стаючи протипагою пропаганді, інформаційній агресії та намаганням знищити українську ідентичність. Література в сучасних умовах перетворюється на медіум національної пам'яті, який відображає колективний досвід болю, втрат і надії, перетворюючи травматичну дійсність на художню істину.

Твори сучасних українських письменників демонструють, що культурна стійкість нації можлива лише за умови збереження мови, цінностей і історичної спадщини. Слово стає зброєю, здатною не лише віддзеркалювати події, а й формувати суспільну свідомість, виховувати патріотизм, моральну мужність і відчуття спільної долі. Цей процес відбувається через поєднання документальності та художності, що створює ефект достовірності й емоційної глибини, властивий феномену «воєнного письма». Українські письменники виступають моральними авторитетами та духовними лідерами, які своїми текстами підтримують віру у перемогу, утверджують гуманістичні ідеали, нагадують світові про ціну свободи. Війна повернула літературі її первинну місію – бути голосом правди і совісті, стати документом епохи й каталізатором суспільних змін.

Важливим результатом є також оновлення літературного канону: у нього активно входять тексти, створені безпосередньо на фронті або під час окупації, що свідчить про демократизацію літературного процесу та зміщення акцентів з естетичного на етичний вимір. Таким чином, відбувається переосмислення ролі митця – він не лише споглядач, а співучасник подій, носій громадянської позиції, свідок і творець історії.

Отже, сучасна українська література виконує багатовимірну функцію: вона є зброєю духовного опору, носієм національної пам'яті, інструментом самоідентифікації та моральним орієнтиром у добу війни. Її значення виходить за межі художнього – перетворюється на форму колективної дії, на фронт, де вирішується доля культури, мови й майбутнього українського народу. У цьому сенсі можна стверджувати, що саме література стає одним із чинників перемоги у війні за смисли, за право бути почутими й за існування української нації як самостійного культурного суб'єкта.

Література:

1. Андрусак І. Література воєнного часу як моральний орієнтир суспільства. Київ : Смолоскип. 2023. 112 с.
2. Гундорова Т. Післячорнобильська бібліотека: Український культурний контекст війни. Київ : Критика. 2022. С. 55–63.
3. Жадан С. Псалом авіації. Чернівці : Meridian Czernowitz. 2023. С. 15–19.
4. Жулинський М. Національна ідентичність і слово. Львів : Видавництво ЛНУ ім. І. Франка. 2020. С. 74–81.
5. Забужко О. Планета Полин: Вибрані есеї про війну. Київ : Комора. 2022. С. 43–50.
6. Моренець В. Українська література і виклики сучасності. Київ : Академія, 2021. С. 90–98.
7. Олійник Л. Воєнне письмо як феномен сучасної української культури. Харків : Ранок. 2023. С. 27–35.
8. Рябчук М. Війна ідентичностей: Український контекст. Київ : Дух і Літера. 2022. С. 82–90.
9. Таран Л. Література спротиву: голоси українських авторів. Київ : Нора-Друк. 2023. С. 50–58.
10. Цілик І. Голубі зірки. Київ : Старий Лев. 2022. С. 61–67.
11. Зубрицька М. Мовна освіта у контексті цифровізації: перспективи розвитку. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2021. 184 с.